

CSIKÓ ANNA

Soft power „kínai módra”. A Konfuciusz Intézet mint Kína puha erejének eszköze a XXI. században

1. Bevezetés

Ha valaki megkérdezné, hogy jelenleg mi számít Kína legnagyobb *soft power*-ért, vagyis az úgynevezett puha erőért felelős szervezetrendszerének, a válasz kétségtől a Hanban (国家汉办, *Guojia Hanban*, Kínai Nyelvoktatási Tanács) által létrehozott és koordinált Konfuciusz Intézetek (孔子学院, *Kongzi Xueyuan*) és Konfuciusz Tantermek (孔子课堂, *Kongzi Ketang*) hálózata lenne. A kínai kormány megkülönböztetett figyelemmel kíséri és jelentős anyagi forrásokkal támogatja 2004 óta a világ minden táján jelen lévő Konfuciusz Intézeteket és Konfuciusz Tantermeket, ennek oka pedig nem más, mint az, hogy a kínai kormány felismerte a *soft power* jelentőségét és gyakorlati hasznát az országukról alkotott pozitív(abb) kép kialakításában.¹

Jelen tanulmányban egyrészt a Konfuciusz Intézeteket mint Kína *soft power*-ének megtestesítőit kívánom bemutatni és elemezni (különös tekintettel a Konfuciusz Intézetekkel kapcsolatos problémákra), másrészt pedig a Konfuciusz Intézetekről a tömegmédiában keringő tévhiteket veszem górcső alá.

A tanulmányban az elsődleges (nyugati) források szűkössége és a téma jellege miatt fontosnak tartom a másodlagos források és az online média felhasználását is. Ezek mellett lényeges szerepet kapnak személyes tapasztalataim is, mivel általános tendencia az, hogy a médiában a Konfuciusz Intézetekről olyanok írnak, akiknek voltaképpen fogalmuk sincs arról, hogyan néz ki egy Konfuciusz Intézet valójában, hiszen személyesen egy percet sem töltöttem el egy ilyen intézményben, sosem beszéltek egyetlen igazgatóval, asszisztenssel vagy oktatóval, és akik többnyire még arra sem veszik a fáradságot, hogy legalább a Hanban honlapján utánanézzenek bizonyos információknak. A tanulmányban szándékosan nem elemzem (csak érintem) a kínai tömeg-

* MTA–ELTE SZTE Selyemút Kutatócsoport.

¹ Adamson–Wang 2015: 229; Salát 2010: 109.

médiában a Konfuciusz Intézetekről kialakult véleményt, mivel a tanulmány fókuszában a kínai *soft power* ezen eszközének a nyugati világ tömegmédiájában és a valóságban megjelenő képe áll.²

2. A *soft power* fogalma

Ahhoz, hogy elemezni tudjuk a Konfuciusz Intézeteket mint Kína *soft power*-ének az eszközt, először a *soft power* fogalmát kell tisztázni. A *soft power* fogalmát Joseph Nye vezette be 1990-ben.³ *Bound to lead: The changing nature of American power* [Vezetésre kötelezett: Az amerikai hatalom változó természetese] című könyvének *Soft Power* [Puha erő] című fejezetében a következőként definiálja a fogalmat:

„A hatalomnak ezt a második aspektusát – amely akkor következik be, ha egy ország rá tud venni egy másik országot arra, hogy azt akarja, amit ő – bevonó vagy puha erőnek nevezhetjük. Szemben a kemény erővel vagy parancsoló erővel, amely utasít másokat arra, hogy azt tegyék, amit ő akar. [...] A képesség, hogy befolyásoljuk azt, amit más országok akarnak, hajlamos az eszmei erőforrásokhoz, mint a kultúrához, ideológiához és intézményekhez társulni. [...] A puha bevonó erő épp olyan fontos, mint a kemény erő. [...] Ha [egy ország] kultúrája és ideológiája vonzó, mások még jobban fogják önszántukból követni. [...] Ha [egy ország] képes olyan intézményeket támogatni, amelyek rá tudnak venni más államokat arra, hogy azok úgy kívánják szűkíteni vagy korlátozni saját tevékenységüket, ahogy azt a domináns állam kívánja, az meg tudja kímélni őket a költséges kényszerítő vagy kemény erő alkalmazásától.”⁴

2004-es *Soft Power: The means to success in world politics* [Puha erő: A világpolitikai siker eszköze] című művének 4. fejezetében Nye ezt írja a *soft power*-ről:

² A tanulmány szerzője 2014. december 1-je óta dolgozik az ELTE Konfuciusz Intézetében. Ezen idő alatt dolgozott titkárságvezetőként, tudományos programszervezőként és tudományos segédmunkatársként is, jelenleg oktatási igazgatói pozíciót tölt be.

³ Nye 1990: 153–171.

⁴ Nye 1990: 166–167.

„A puha erőt sokkal nehezebb alkalmazni [a kemény erőnél], mivel [...] számos meghatározó forrását a kormány nem tudja kontrollálni, és hatása nagymértékben függ a befogadó közönségtől. Mi több, a puha erő eszközei gyakran indirekten formálják a közeget a kívánt irányba, és néha évekbe telik, mire eléri vele a kívánt eredményt.”⁵

Jól látható tehát, hogy Nye a *soft power*t az erőszakot alkalmazó *hard power*rel szemben definiálja. A *soft power* lényege nem más, mint az ország képét vonzóvá tenni a kultúra, ideológia vagy intézmények segítségével (valamint erőszak és fenyegetés nélkül) a többi ország számára. Hogyan kapcsolódik mindez a Konfuciusz Intézetekhez? A válasz az, hogy a nyelvoktatás is lehet a puha erő növelésének az eszköze, és ezt ismerte fel a kínai kormányzat a 2000-es években.

Selmier megállapítása szerint „A nyelvek egyben a kommunikáció eszközei és bizalom-teremtő közvetítő közegei is, amelyek egy másik kultúrával ismeretik meg a nyelvtanulót.”⁶ Ha összevetjük Nye *soft power* fogalmát a Konfuciusz Intézeteknek a Hanban honlapján található alapszabályával, jól láthatjuk, hogy a Konfuciusz Intézetek a *soft power* építés iskolapéldái: a kínai nyelv oktatását a világon olyan széles körben tették elérhetővé, ami jelentősen megemelte a kínaiul tanulók számát, mindezek mellett pedig a számos tudományos és ismeretterjesztő program, amelyet a Konfuciusz Intézetek kínálnak, lehetővé teszi mind az átlagemberek, mind a tudományos élet résztvevői számára is, hogy egyre jobban megismerjék Kína kultúráját, történelmét, nevezetességeit stb.

3. A Hanban és a Konfuciusz Intézetek története

A Hanbant (国家汉办, *Guojia Hanban*, Kínai Nyelvoktatási Tanács) 1987-ben alapították, székhelye Pekingben található. A Hanban szervezetileg a kínai Oktatási Minisztérium alá tartozik, és egy 15 főből álló testület irányítja, amely általában évente egyszer ülésezik. Testületében 12 minisztérium és államigazgatási szerv tagjai vesznek részt, akiknek a Konfuciusz Intézeteket és a Konfuciusz Tantermeket illetően feladata megfogalmazni és módosítani a Konfuciusz Intézetek alapszabályát és egyéb szabályait, átvizsgálni és jóváhagyni a Konfuciusz Intézetek tervezeteit és fejlesztési stratégiáit, valamint a Hanban

⁵ Nye 2004: 99.

⁶ Selmier 2016: 263.

számára készített éves beszámolókat és munkatervet, továbbá megvitatni a Konfuciusz Intézeteket (és azok fejlődését) érintő jelentős problémákat. A Hanban egyéb feladatai közé tartozik többek között az igazgatók kiválasztása és a Konfuciusz Intézetek éves konferenciájának a megszervezése is.⁷ A Hanbant 2007 óta Kínai Nyelvoktatási Tanács / Konfuciusz Intézetek Központjának nevezik (Confucius Institute Headquarters / Hanban, 孔子学院总部 / 汉办, *Kongzi Xueyuan Zongbu/Hanban*), ez jól érzékelteti azt, hogy a Hanban számára idővel milyen fontossá váltak a Konfuciusz Intézetek.⁸ A Hanban továbbá egyéb, kínai nyelvoktatással és kínai kultúrával kapcsolatos – egyben a Konfuciusz Intézetekhez is kapcsolódó – projekteket is koordinál, ilyen például a Chinese Bridge verseny, a HSK (汉语水平考试, *Hanyu shuiping kaoshi*, az európai keretrendszernek megfeleltetett kínai nyelvvizsga), a YCT (Youth Chinese Test, a gyerekek számára kifejlesztett nyelvvizsga), a BCT (Business Chinese Test, kínai üzleti nyelvvizsga), a Konfuciusz Ösztöndíj, (Confucius Institute Scholarship, 孔子学院奖学金, *Kongzi Xueyuan jiangxuejin*) és az új Konfuciusz Kína-tanulmányok Program (Confucius Chinese Studies Program, 孔子新汉学计划, *Kongzi xin hanxue jihua*).⁹

A Hanban honlapján a következő olvashatók a Konfuciusz Intézetekről és a Konfuciusz Tantermekről:

„Mivel Kína gazdasága és nemzetközi cserekapcsolatai gyorsan fejlődtek, ezért a kínai nyelv tanulása iránt is megnövekedett a kereslet. Az Egyesült Királyság, Franciaország, Németország és Spanyolország nemzetközi nyelvoktatási tapasztalatait felhasználva a külföldi országokban a kínai nyelvet és kultúrát népszerűsítő intézetek alapításával Kína is elindult a saját útján 2004-ben: ezeket az intézeteket Konfuciusz Intézeteknek nevezték el.¹⁰ A Konfuciusz Intézetek / Tantermek rugalmas oktatási mintákat alkalmaznak, és alkalmazkodnak a helyi adottságokhoz a kínai nyelv és kultúra külföldi általános és középiskolák, közösségek és vállalatok számára való terjesztése során.”

⁷ Lahtinen 2015: 13.

⁸ Li–Tucker 2013: 31. A Hanban honlapjának fejlécén a mai napig mindkét elnevezés fel van tüntetve, a Konfuciusz Intézetek szabályzatánál azonban csak a Konfuciusz Intézetek Központja megnevezést használják. A Hanban honlapja; „Constitution and By-Laws of the Confucius Institutes”.

⁹ A Hanban honlapja.

¹⁰ Hogy miért éppen Konfuciuszról nevezték el a Konfuciusz Intézeteket és Tantermeket, arról ld. bővebben: Adamson–Wang 2015: 226; Lahtinen 2015: 8–12; Selmier 2016: 264.

„Az utóbbi években a Konfuciusz Intézetek fejlődése gyors, és [a Konfuciusz Intézetek] lehetőséget biztosítottak a világ minden tájáról származó, kínai nyelvet és kultúrát megismerni vágyó ember számára. Mindezek mellett a Kína és a világ közti kulturális eszmecsere platformjává, valamint olyan híddá váltak, amely megerősíti a barátságot és az együttműködést Kína és a világ többi része között, s amely nép-szerű fogadtatásra talált a világban.”¹¹

A Konfuciusz Intézeteket gyakran hasonlítják össze a Hanban honlapján is említett egyéb országok intézeteivel: a francia L’Alliance Française-val, az angol British Councilal, a német Goethe Institute-tal és a spanyol Instituto Cervantesszel. A L’Alliance Française-t, amely a Fondation Alliance Française irányítása alá tartozó nonprofit szervezet, 1883-ban alapították Párizsban, és 136 országban 850 intézete van.¹² A British Councilt 1934-ben alapították, és a világ több mint hat kontinensén 100 országban van jelen.¹³ Az 1951-ben alapított, szintén nonprofit Goethe Institute-ból a világ 98 országában összesen 157 található.¹⁴ Az 1991-ben a spanyol állam által létrehozott Instituto Cervantesnek jelenleg a honlapja alapján 75 központja van a világban.¹⁵

A Konfuciusz Intézetek közül az első kettőt 2004-ben Üzbegisztánban (Taskentben) és Dél-Koreában (Szöulban) létesítették. Az első Konfuciusz Tanterem csak valamivel később, 2008-ban létesült Ausztriában. 2011 végén 358 Konfuciusz Intézet és 500 Konfuciusz Tanterem volt a világ 105 országában és régiójában, célként pedig azt tűzték ki, hogy 2015-re 500 Konfuciusz Intézet és 1000 Konfuciusz Tanterem legyen a világban; 2013 végén 440 Konfuciusz Intézet és 646 Konfuciusz Tanterem volt a világ 120 országában és régiójában.¹⁶ 2014 végére 475 Konfuciusz Intézet és 851 Konfuciusz Tanterem működött a világ 120 országában és régiójában.¹⁷ 2019. december 3-án a Hanban honlapja szerint 535 Konfuciusz Intézet volt a világban; valamivel több

¹¹ „About Confucius Institute/Classroom”.

¹² Az adat az L’Alliance Française honlapjáról származik: Az Alliance Française Magyarországi honlapja.

¹³ Az adat a British Council Magyarország honlapjáról származik: A British Council Magyarország honlapja.

¹⁴ Az adatok a Goethe Institute honlapjáról származnak: „History of the Goethe-Institute”; „Locations”.

¹⁵ Az adatok az Instituto Cervantes magyar és spanyol honlapjáról származnak: „A Cervantes Intézet bemutatása”; „Direcciones de contacto”.

¹⁶ Li–Tucker 2013: 31–32; Lahtinen 2015: 12.

¹⁷ Selmier 2016: 264.

mint egy hónap múlva (2020. január 11-én), a Hanban honlapja szerint már tízzel több, azaz 545 lett a Konfuciusz Intézetek száma. A legtöbb Konfuciusz Intézet egy országon belül az Egyesült Államokban van (jelenleg 85).¹⁸ Magyarországon viszonylag korán, 2006-ban jött létre az első Konfuciusz Intézet az Eötvös Loránd Tudományegyetemen (ELTE Konfuciusz Intézet), ezt követte 2012-ben a Szegedi Tudományegyetem, 2013-ban a Miskolci Egyetem, 2014-ben a Pécsi Tudományegyetem, 2018-ban pedig a Debreceni Egyetem Konfuciusz Intézete (igaz, ez utóbbi hivatalosan csak 2019. november 15-én nyitotta meg kapuit).¹⁹

Jól látható, hogy a Konfuciusz Intézetek száma rendkívüli gyorsasággal nő. Megállapíthatjuk, hogy a fentebb említett intézetekkel összehasonlítva a Konfuciusz Intézetek (még ha a Konfuciusz Tantermeket nem is vesszük számításba) számának növekedése a leggyorsabb, hiszen 16 év alatt 545 Konfuciusz Intézet nyitotta meg kapuit a világ minden táján, míg az L'Alliance Française 850 intézetének létrejöttéhez 137 év kellett. A Konfuciusz Intézetek számát illetően azonban azt is meg kell említenünk, hogy különböző okokból egyre nő a bezárt egységek száma is, de erről majd később lesz szó részletesebben.²⁰

Különbőség nemcsak az egyes intézethálózatok növekedési ütemében van, egyéb eltérések mellett két lényegi dologban is különböznek a Konfuciusz Intézetek más országok nyelvi és kulturális intézeteitől. Az egyik dolog az, hogy amíg a már említett intézetek önálló intézetekként léteznek a világ különböző országaiban, addig a Konfuciusz Intézetek általában egyetemhez kapcsolódnak, azaz az egyetem egyik intézetét alkotják, továbbá mindegyiküknek van egy kínai partneregyeteme, amely biztosítja számára a kínai igazgatót és az oktatókat.²¹ A második jelentős különbség az, hogy a Konfuciusz Intézetek a Hanban révén közvetlenül a kínai Oktatási Minisztérium

¹⁸ Az adatok a Hanban honlapjáról származnak: „About Confucius Institute / Classroom”. URL: http://english.hanban.org/node_10971.htm (utolsó letöltések: 2019.12.03. és 2020.01.11.)

¹⁹ Az adatok a Hanban honlapjáról származnak: „About Confucius Institute / Classroom”.

²⁰ Például a Leideni Egyetem 2019. február 19-én egy közleményben jelentette be, hogy 2019. augusztus 31-én bezár a Konfuciusz Intézete: „Leiden University to end agreement with Confucius Institute”, 2019.

²¹ A fogadó intézet azonban lehet egy helyi állami iskolarendszer, egy helyi állami iskolarendszer és egy egyetem együtt vagy egy helyi oktatási szervezet is. Adamson–Wang 2015: 226; Li–Tucker 2013: 31.

alá tartoznak, tehát egy kormányzati befolyás alatt álló intézményrendszerrel van szó, nem pedig egy kormánytól független nyelvoktatási és kulturális intézményrendszerrel. Hogy ez milyen problémákhoz vezethet, azt később részletezem.

4. A Konfuciusz Intézetek felépítése és működése

A Konfuciusz Intézetek tehát az esetek döntő többségében egy egyetem intézményrendszerébe tagolódnak be, létrejöttükhöz pedig szükség van egy kínai partneregyetemre.²² A Hanban egy új Konfuciusz Intézet alapításakor ad egy kezdő támogatást, az első öt évben biztosít tankönyveket, továbbá egy feltétellel finanszírozza évről évre a Konfuciusz Intézet költségvetését: a fogadó egyetemnek is ugyanakkora összeggel kell támogatnia a Konfuciusz Intézetét, mint amennyit a Hanban biztosít a számára.²³ A Konfuciusz Intézeteknek két vezetőjük van: a helyi és a kínai igazgató. Mindegyik Konfuciusz Intézet munkáját egy igazgatótanács felügyeli, amelynek tagjait a kínai partneregyetem és a helyi egyetem vezetői alkotják. A Konfuciusz Intézet Hanbannal kötött szerződését a fogadó intézmény részéről a rektor írja alá.

A Hanban biztosítja a helyi és a kínai igazgató, továbbá a tanárok fizetését, míg a fogadó egyetemnek kell biztosítania az intézet irodáját és az oktatásra szolgáló tantermeket, valamint egy asszisztentst is az adminisztrációhoz.

A Konfuciusz Intézeteknek az alapszabály szerint ötféle alaptevékenységet kell végezniük: kínai nyelvet kell oktatniuk, kínai nyelvoktatókat kell képezniük, és tananyagokat kell biztosítaniuk, kínai nyelvvizsgákat (HSK, YCT és BCT) és kínai nyelvoktatói vizsgákat kell tartaniuk, Kína kultúrája, a kínai nyelvoktatás stb. témakörében ismeretterjesztő munkát kell végezniük, valamint nyelvi és kulturális csereprogramokat kell megvalósítaniuk Kína és egyéb országok között.²⁴ A Konfuciusz Intézeteknek több típusuk is van: például

²² A Konfuciusz Intézetek alapszabályának 8. és 9. pontja azonban kimondja, hogy Konfuciusz Intézet számos módon (rugalmasan alkalmazkodva a helyi körülményekhez) hozható létre, továbbá hogy akár nagyvállalat is hozhat létre Konfuciusz Intézetet, amennyiben végez nyelvoktatást, megfelel a Hanban követelményeinek és a szabályzatban foglaltaknak. Az adatok a Hanban honlapjáról származnak: „Constitution and By-Laws of the Confucius Institutes”.

²³ Adamson–Wang 2015: 226.

²⁴ Az adatok a Hanban honlapjáról származnak: „Constitution and By-Laws of the Confucius Institutes”.

a pécsi egység a hagyományos kínai orvoslással foglalkozik, Göttingenben kutató Konfuciusz Intézet van, a Michigani Egyetem Konfuciusz Intézete a zenére specializálódott stb. Egyéb eltérések is lehetnek: például az ELTE Konfuciusz Intézetnek van egy Kelet- és Közép-európai Tanárképző Központja, amely egyedülálló a régióban.²⁵

Ami az igazgatók személyét illeti, a szabályzat és az úgynevezett *Útmutató a Konfuciusz Intézetek vezetőinek* dokumentum többek között a következőket mondja ki: a helyi igazgatónak legalább BA-diplomával kell rendelkeznie, és a fogadó egyetemen kell dolgoznia hosszabb ideje, továbbá alaposan ismernie kell a mai Kína helyzetét, és lehetőleg jól kell tudnia kínaiul kommunikálnia. A kínai igazgatónak pedig rendelkeznie kell Kínán kívüli munkatapasztalattal, és kiválóan kell beszélnie az adott ország nyelvét.²⁶

Az oktatókkal kapcsolatban csak annyit ír a szabályzat, hogy szakmai tudással, oktatói szakértelemmel kell rendelkezniük.²⁷ A szabályzat ugyan nem említi, de az oktatóknak két kategóriája van: önkéntes és (már diplomával rendelkező) tanár. Az önkéntesek még nem fejezték be tanári képzésüket, tehát ők gyakorlatilag fizetett külföldi gyakorlatra jönnek, a tanárok pedig már egyetemet végzett, több-kevesebb szakmai gyakorlattal rendelkező oktatók.

Ha csak a Konfuciusz Intézetek számát és gyors növekedését nézzük, az a benyomásunk támadhat, hogy a Konfuciusz Intézet gyakorlatilag egy brand: jól bevált módszerekkel dolgozik, és bárhol nyílik egy új intézet, az már a nyitása pillanatától kezdve úgy tud működni, mint a már több éve működő többi intézet. Már a szabályzathoz is sejthető azonban, hogy a helyzet nem ilyen egyszerű, a mindennapi gyakorlat pedig ezt jól alátámasztja. A teljesség igénye nélkül az alábbiakban bemutatok néhány, a Konfuciusz Intézetekben gyakran előforduló problémát.

Először is nézzük az igazgatók személyét. Ahogyan a szabályzathoz is látható, a helyi igazgatónak nem kell sinológusnak lennie, elég egy BA-diplomával rendelkeznie, viszont jól kell(ene) tudnia kínaiul, és hosszabb ideje az adott egyetemen kell dolgoznia. A szabályzat önmagának ellentmond, hiszen nehe-

²⁵ Erről részletesebben ld. a Kelet- és Közép-európai Tanárképző Központ honlapját.

²⁶ Az adatok a Hanban honlapjáról származnak: „Constitution and By-Laws of the Confucius Institutes”; „Guide for Confucius Institute Deans”.

²⁷ Az adatok a Hanban honlapjáról származnak: „Constitution and By-Laws of the Confucius Institutes”.

zen dolgozhatna valaki egy egyetemen csak BA-diplomával.²⁸ Európában azonban sok esetben olyanokat bízunk meg a Konfuciusz Intézet vezetésével, akik nemcsak kínaiul nem tudnak, de Kínát sem ismerik túlzottan – ez nem túl szerencsés, ha egy kínai nyelvoktatással és kínai kultúrával foglalkozó intézetről beszélünk.

A helyi igazgató munkáját „segíti” elvileg a kínai igazgató. Ezen a ponton rögtön több probléma is felmerül: egyrészt nem mondható el a kínai igazgatókról, hogy alaposan ismernék a helyi nyelvet (még az angol anyanyelvű országokban sem), ami érthető, hiszen nem várható el, hogy igazgatóként pár-évente megtanuljanak egy új nyelvet. Sajnos azonban az angol nyelvtudás sem minden igazgatónál egyformán magas szintű, sőt olyan is akad, aki szinte egyáltalán nem tud angolul. Ez már önmagában is nehézségeket generál, hiszen egy kínaiul nem beszélő helyi igazgató és egy angolul nem feltétlenül tökéletesen tudó kínai igazgató között igen nehézkes a kommunikáció (nem beszélve az adminisztrációs személyzetről), ezáltal pedig – ahogyan azt Lahtinen is megjegyzi – a problémák kezelése is nehézkessé és lassúvá válik.²⁹ További problémákat okozhat, hogy a kínai igazgatónak sem kell feltétlenül kínai mint idegen nyelv végzettséggel rendelkeznie, így adott esetben egy Konfuciusz Intézet egyik igazgatójának sem lesznek ismeretei arról, hogy miként is kéne nyelvet oktatni. Az ilyen esetekben véleményünk szerint meglehetősen nehéz igazgatni és fejleszteni egy Konfuciusz Intézetet.

Ha csak a két igazgató titulusát nézzük, rögtön szembetűnik az, hogy a megnevezések alapján a két igazgató teljesen egyenrangúnak tűnik.³⁰ A valóságban azonban a kínai igazgató semmilyen alkalmazásban nem áll a befogadó egyetemen (az ELTE-n például csak közérdekű önkéntes szerződéssel rendelkezik), így ott döntési jogkörrel sem rendelkezik, hiába hívják igazgatónak. Továbbá annak ellenére, hogy elvileg mind a kínai, mind a helyi igazgató részt vesz egy külön igazgatói tréningen, ez egyáltalán nem segíti a kínai igazgatót abban, hogy megértse a helyi egyetem szabályait és működését.

²⁸ Ez azonban még viszonylag könnyen megmagyarázható, hiszen nyilvánvalóan a minimális képesítést azért határozták meg BA-szintben, mert nem csak egyetemeken jöhet létre Konfuciusz Intézet.

²⁹ Lahtinen 2015: 16.

³⁰ Nem beszélve arról a problémáról, hogy a magyar nyelvben az a fogalom, hogy „kínai igazgató”, gyakorlatilag értelmezhetetlen, hiszen magyarul a Konfuciusz Intézet vezetője „igazgató”, a „kínai igazgató” kifejezéssel pedig olybá tűnik, mintha a nemzetiségére utalnánk, nem pedig a pontos titulusára. Ugyanakkor igazgatóhelyettesnek sem lehet nevezni, hiszen ő elvileg szintén igazgató.

Szintén problémákhoz vezethet az, hogy míg a kínai igazgató Kínát, a Hanbant és a saját (kínai) egyetemét (vagy a partneregyetemét) képviseli, addig a helyi igazgató természetesen a saját (helyi) egyetemének tartozik felelősséggel. Gyakran előfordulnak hatalmi harcnak nevezhető konfliktusok az igazgatók között, továbbá a legszerencsésebb esetekben is időbe telik, mire a két igazgató „összezsizsolódik”, mire azonban ez megtörténik, adott esetben az egyik vagy másik igazgatónak már le is jár a megbízatása. Az is problémákhoz és félreértésekhez vezethet, hogy a helyi fél adott esetben nem ismeri eléggé a kínai kultúrát, míg a kínai fél a helyi kultúrában nem jártas.³¹ Az egyik legnagyobb probléma tehát a két igazgató szerepköre és feladatai pontos meghatározásának és elkülönítésének a hiánya.

A fentiekből adódik, hogy a Konfuciusz Intézet egyrészt a saját egyeteme felé, másrészt a Hanban és a partneregyeteme felé is felelősséggel és elszámolással tartozik. A Konfuciusz Intézetnek az előbbi okból kifolyólag a Hanban és a fogadó egyetem szabályai alapján kell működnie, így például az éves költségvetés tervezetét összeállítania, továbbá az év végén mind a két rendszerben elszámolást kell készítenie. Ez szintén problémás lehet mind a két fél részéről, hiszen a Hanban felé egy projektekből álló éves költségtervet kell kidolgozni, amelybe hiába írja be a helyi fél, hogy például egy szállás díjánál körülbelül mekkora költséggel kell számolni, azt a Hanban felülbíráhatja, így adott esetben olyan összegből kell megoldani az elszállásolást, amelybe még egy hostel is nehezen férne bele. A másik probléma az, hogy a projektek terveit egy kínai nyelvű szoftverben kell elkészíteni, amelyet a kínai igazgatók továbbképzésén három napig oktatnak (ebből is látszik, hogy nem egyszerű programról van szó).³² A helyi igazgató (és a személyzet), ha nem tud kínaiul, ebből gyakorlatilag semmit sem fog érteni, így sok beleszólása nem lesz a programokba és a költségekbe, ami szintén problémákat generálhat. Az is előfordul, hogy hiába ért a helyi igazgató kínaiul, a kínai igazgató nem egyeztet vele a projekteket, így aztán sokszor előfordulnak

³¹ Nem árt azonban megjegyezni azt sem, amire Lahtinen is kitér, hogy az igazgatók (vagy éppen az egyik igazgató és az egyik tanár vagy a személyzet bármely tagja) közti problémák az adott emberek személyiségéből, munkastílusából következnek (Lahtinen 2015: 16–17, 21). Olyanra is akad példa, hogy a kínai igazgató gyakorlatilag nem csinál semmit, hiszen ő a helyi egyetemen nincsen alkalmazva, a Hanban messze van, így semmilyen következménye nincsen annak, ha a néhány legszükségesebb feladaton kívül más munkát nem végez.

³² Ugyanakkor a projektalapú rendszernek megvan az pozitívuma, hogy speciális projektek (pl. tankönyv készítése, konferencia stb.) is lehet támogatást kérni.

olyan projektek, amelyek kínai szemmel lehet, hogy jó ötletnek tűnnek, de a gyakorlatban (szinte) megvalósíthatatlanok. Fordítva is problémás azonban a dolog, hiszen ha a magyar számlákat akarja ellenőrizni a kínai igazgató, nem fog belőlük sokat érteni, arra pedig a kettős elszámolásrendszer mellett nincsen ideje az adminisztrátoroknak, hogy a Konfuciusz Intézet egy évben keletkezett összes számláját lefordítsák legalább angol nyelvre.

Szintén nem egyszerű a Konfuciusz Intézetekben a tanárok helyzete. Egyrészt nem ismerik a helyi nyelvet és kultúrát, valamint a helyi oktatási rendszert és tankönyveket sem. Lahtinen jól rámutat arra, hogy az elképesztően gyorsan növekvő számú Konfuciusz Intézetekbe nagyon sok tanár kell, és mivel nincs annyi tapasztalt tanár, amennyi kéne, kevés vagy akár még semmilyen oktatói tapasztalattal nem rendelkező oktatókat is küldenek, akik mire beleszoknának az itteni munkába, már mennek is haza. Erre a problémára a Hanban igyekszik megoldást találni, például az MA kínai nyelvoktatói program fejlesztésével, a Konfuciusz Ösztöndíj keretében is pályázható ösztöndíjjal vagy éppen helyi kínai tanárképzések támogatásával.³³

Szintén problémaként lehet említeni a tankönyvek kérdését. Bár az első öt évben a Hanban ellátja könyvekkel az új Konfuciusz Intézeteket, gyakran azonban eleve olyan könyveket küldenek, amelyeket nem tudnak a Konfuciusz Intézet tanárai használni, vagy olyanokat, amelyeket kezdetben még lehetett használni, de idővel elavulnak. Szerencsére a Hanban is látja a tankönyvekből fakadó problémákat, és például egyik megoldásként támogatja a helyi tankönyvek és szótárak elkészítését.³⁴

³³ Lahtinen 2015: 18–19; Li–Tucker 2013: 29. Nem is beszélve az olyan esetekről, amikor a tanár tapasztalattal ugyan rendelkezett, de sem angolul nem tudott, sem a pinjin átírást nem ismerte, vagy amikor olyan tanárt küld a Hanban Magyarországra, aki angolul nem, csak németül tud a kínain kívül (az ELTE Konfuciusz Intézetében mindegyikre volt már példa). Bármennyire is lelkesek a tanárok, mind nekik, mind a Konfuciusz Intézet személyzetének nehéz a helyzete, nem beszélve a diákokról, akiknek adott esetben évente kell tanárt váltaniuk.

³⁴ Az ELTE Konfuciusz Intézete is kiadott egy magyar nyelvű tankönyvsorozatot (*Kínai nyelvkönyv magyaroknak*), amely a HSK 1-es szinttől a HSK 4-es szintig kalauzolja a tanulókat, továbbá 2019-ben kiadta a *Kínai–magyar nagyszótár*at is. A tankönyvekről és a nagyszótárról ld. az ELTE Konfuciusz Intézet honlapját: „Magyar nyelvű kínai tankönyveink”; „Megjelent a Kínai–Magyar Nagyszótár!”, 2019.

5. A Konfuciusz Intézetekről a nyugati sajtóban kialakult kép

A nyugati (európai és észak-amerikai) médiában rendszeresen megfogalmazódnak negatív állítások a Konfuciusz Intézetekkel kapcsolatban. Az egyik, a szakirodalomban és a sajtóban rendszeresen felbukkanó vád az, hogy a Konfuciusz Intézetek veszélyeztetik az őket befogadó egyetemek tudományos szabadságát.³⁵ Ez komoly vád, ezt azonban mind a szakirodalomban, mind a sajtóban elenyésző számú példával lehet csak alátámasztani, hiszen attól, hogy van Konfuciusz Intézet egy egyetemen, az semmilyen szinten nem szólhat bele abba, hogy az egyetem vagy annak más egységei milyen témájú konferenciákat szerveznek, vagy éppen kit hívnak meg előadónak.³⁶ Mi több, sem az ELTE Konfuciusz Intézetében, sem más európai Konfuciusz Intézetben nem jellemző, hogy egy előadót vagy témát ne engedélyezne a Hanban. Úgy véljük, azok, akik az akadémiai szabadság elvesztésétől féltik az egyetemeket, és aggályosnak tartják, hogy például a *Free Tibet* jelszót nem lehet hangoztatni egy olyan egyetemen, amelynek kampuszán van Konfuciusz Intézet, alapvetően azt felejtik el, hogy az egyetemeket a tudományos szabadság mellett a politikai semlegességnek is jellemeznie kéne. Ebből a megközelítésből az említett *Free Tibet* mozgalomnak sincsen alapvetően helye egy egyetem kampuszán, azén sem, ahol nincs Konfuciusz Intézet.

Szintén gyakori vád, hogy a Konfuciusz Intézetben tanuló tanárok ki vannak képezve arra, hogy a „kényes témákat” (pl. Tibet, Tajvan, Tiananmen téri események stb.) kerüljék az óráikon. Az ezzel a váddal élők nyilvánvalóan nem vettek részt kínai nyelvórán, mert ha részt vettek volna, ők se követelnék, hogy az alapvető ismeretek – mint a *ni hao* 你好 köszönés vagy a tárgykiemelő *ba* 把 szerkezet megtanítása után egyből térjen rá a tanár például az 1989-es Tiananmen téri eseményekre. Ennek nyelvi okokból se lenne realitása. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Konfuciusz Intézettel rendelkező egyetemek kínai vagy éppen egyetemestörténelem-óráin ezekről a témákról ne eshetne, és ne esne szó. Sőt azok a diákok, akik belevágnak a kínai nyelvtanulásba, nagy valószínűséggel elkezdene érdeklődni Kína történelme és kultúrája iránt is, így egy bizonyos fokú kínai nyelvtudás elsajátítása után

³⁵ Lahtinen 2015: 14.

³⁶ Adamson és Wang az USA-beli Mount Holyoke esetét hozza példának, erről ld.: Adamson–Wang 2015: 231.

saját maguk olvashatnak utána mind a nyugati, mind a szárazföldi kínai és tajvani szakirodalomban és sajtóban egy adott témának – legyen az akár a Tiananmen tér, Tibet vagy Tajvan kérdése. Így adott esetben az is megtörténhet, hogy egy Konfuciusz Intézetben tanuló diák éppen azért válik Kína-ellenessé, mert elkezdett a Konfuciusz Intézet nyelvóráira járni.³⁷

Egyetlen olyan ismert incidens van, amelyet negatív példaként lehet felhozni: a 2014 júliusában Bragában tartott *EACS – European Association for Chinese Studies 20th Biennial Conference* elnevezésű konferencia brosúrájának az esete (1. kép). A broszúra szponzorokat feltüntető oldalán egyaránt szerepelt a Konfuciusz Intézetek és a Chiang Ching-kuo Alapítvány (Chiang Ching-kuo Foundation for International Scholarly Exchange) neve és logója³⁸ (2. kép). Amikor ezt az eseményen részt vevő Xu Lin, a Hanban igazgatónője a regisztráció napján észrevette, elrendelte, hogy a még fel nem vett broszúrából ezt az egy oldalt tépjék ki, így a legtöbb résztvevőnek egy olyan broszúrárt adtak, amelyen világosan látszott, hogy az egyik lapját kitépték.³⁹ Lahtinen állítása szerint ezen incidens miatt döntött Konfuciusz Intézetének bezárása mellett a Stockholmi Egyetem 2015 júniusában.⁴⁰

A Konfuciusz Intézetek ellen felhozott másik vád a kémkedés. Bár a különböző amerikai egyetemek bizonyos szakjain (pl. mérnöki szakok, úrkutatás stb.) tanuló kínai diákokat tartják a nemzetbiztonsággal foglalkozó amerikai kormánysszervek az első számú veszélyforrásnak, a Konfuciusz Intézetekkel kapcsolatban is óvatosságra intenek. Ennek a vádnak van alapja (ha nem is az Egyesült Államokból származik a példa), hiszen – ahogy a magyar sajtó 2019. október 30-án megírta – a belga titkosszolgálat kezdeményezésére kémkedés vádjával a brüsszeli Konfuciusz Intézet kínai igazgatóját, Prof. Dr. Song Sinning politológust kitiltották a schengeni övezet 26 országából.⁴¹ Úgy vél-

³⁷ Selmier 2016: 265.

³⁸ A Chiang Ching-kuo Alapítvány egy 1989-ben alapított, tajvani nonprofit alapítvány, amely egyben Tajvan első nemzetközi tudománytámogató szervezete is. Az alapítvány fő profilja a Kínával kapcsolatos kutatások és a nemzetközi csereprogramok támogatása. Bővebb információért ld. a Chiang Ching-kuo Alapítvány honlapját: „Background”.

³⁹ Ezúton is köszönöm Hamar Imre professzornak, hogy rendelkezésemre bocsátotta az említett broszúra előlapjának és két oldalának a képét.

⁴⁰ Lahtinen 2015: 14.

⁴¹ „Nemzetbiztonsági fenyegetésnek minősítették a brüsszeli Konfuciusz Intézet igazgatóját”, 2019. Hasonló incidens a British Councilnél is történt: egyik alkalmazottját, az iráni Aras Amirit 2018-ban kémkedéssel vádolták, majd letartóztatták, és 2019 augusztusában 10 év börtönbüntetésre ítélték. Az iráni hivatalos szervek ezután megtiltották a British Councillel való együttműködést. Ahogy az Aljazeera cikke is említi, Irán

jük, nem lehet véletlen, hogy éppen a brüsszeli Konfuciusz Intézet igazgatóját vádolták meg kémkedéssel – ez az EU Kínának küldött egyfajta üzeneteként is értelmezhető. A nagy számok törvénye alapján nem zárható ki természetesen a kémkedés a Konfuciusz Intézetekben – ahogy más oktatási és kulturális non-profit szervezeteknél sem –, de 16 év alatt egyetlen ilyen esetről tudni az 545 Konfuciusz Intézet történetében. Ez vélhetően elenyészőnek mondható.

Amíg néhány Konfuciusz Intézet bezárása a már említett bragai incidensnek vagy éppen a tudományos szabadság korlátozása miatti félelemnek köszönhető, addig az Egyesült Államokban másfajta tényezőkkel is számolnunk kell. 2012-ben az amerikai külügyminisztérium bejelentette egy munkavállalói vízumra vonatkozó olyan módosítás kezdeményezését, amelynek értelmében azok az egyetemi oktatók, akik általános vagy középiskolában tanítanak, és akadémiai J-1 típusú csereprogram keretében tartózkodnak az egyetemen, szabálysértést követtek volna el. Ha ez életbe lép, az 51 Konfuciusz Intézetben dolgozó kínai tanárt érintett volna. Ez az eset hatalmas port kavart a kínai és amerikai médiában, és ahogyan azt Adamson és Wang írja, sok kínai újság ezt a Konfuciusz Intézetekre irányuló „váratlan támadásnak” titulálta.⁴² Végül ez a módosítás nem lépett hatályba, de az eset jól rámutat arra, hogy a Konfuciusz Intézetek mekkora hatással vannak a két ország diplomáciai kapcsolatára.⁴³

Egy viszonylag új eseményről is be kell számolnunk az amerikai Konfuciusz Intézetek kapcsán: 2018-ban Donald Trump amerikai elnök aláírta a *John McCain 2019 nemzetvédelmi felhatalmazási törvényt*, amelynek értelmében azok az amerikai egyetemek, amelyeknek kampuszán Konfuciusz Intézet (vagy egyéb kínai állam által támogatott oktatási intézmény) működik, nem részesülhetnek a Pentagon által nyújtott támogatásokból, tehát választaniuk kell a Pentagon-támogatás és a Konfuciusz Intézetek között. Ez az intézkedés gyakorlatilag az Arizonai Állami Egyetem miatt vált szükségessé, ugyanis az intézmény jelenlegi rektorhelyettese, Matt Salmon (akkor még Arizona állami kongresszusi képviselő) 2018 áprilisában azt állította, hogy az Arizonai Állami Egyetem Konfuciusz Intézetét a Pentagon támogatja pénzzel. Ez azt

és az USA-párti Egyesült Királyság között eleve nagy a feszültség. Az esetről ld. bővebben: „Iran jails two, including UK dual national, for spying for Israel.” 2019; „Iran bans cooperation with British Council, warns of prosecution”, 2019. Jól látható tehát, hogy adott esetben a kémkedési vád inkább üzenetértékűnek tekinthető.

⁴² Adamson–Wang 2015: 226.

⁴³ Adamson–Wang 2015: 226.

sugallta, hogy a Pentagon egyáltalán nem tekinti nemzetbiztonsági kockázatnak a Konfuciusz Intézeteket. A Pentagon gyorsan reagált erre a kijelentésre, és egyértelművé tette, hogy nemzetbiztonsági kockázatnak tekinti a kínai intézeteket.⁴⁴ Ez az eset szintén jól rávilágít arra, hogy a Konfuciusz Intézetek mennyire jelentős tényezők két ország kapcsolatában. A time.com szerint három amerikai Konfuciusz Intézet zárt be 2019 első két hónapjában (és elképzelhető, hogy még több is követi őket).⁴⁵ Ezt még egy intézet bezárása követte a Hanban honlapjának adatai alapján 2019. december 3-a és 2020. január 11-e között.⁴⁶

6. Konklúzió

A tanulmányból világosan látszik, hogy a Konfuciusz Intézetek és a Konfuciusz Tantermek a *soft power* mintapéldaszerű eszközei. Az is világos, hogy amennyiben a Konfuciusz Intézetek számának növekedését tekintjük, a Konfuciusz Intézetek és a Konfuciusz Tantermek sikeresnek tekinthetők, a valóságban azonban számos problémával kell nap mint nap szembenézniük.

Ezek közül az egyik legnagyobb a finanszírozás kérdése. Az 545 Konfuciusz Intézet és a Konfuciusz Tantermek finanszírozása nem kevés pénzt igényel, és az világosan látszott 2019-ben, hogy a Hanban próbál megoldásokat találni a költségek csökkentésére, kérdéses azonban, hogy ha a Konfuciusz Intézetek száma továbbra is nő, akkor tartható-e a jelenlegi finanszírozási modell.⁴⁷

Szintén egyértelműen látszik az is, hogy ugyan a gyakorlatban elenyésző számú olyan esetről tudunk világszerte, amely a tudományos szabadságot valóban korlátozta, továbbá szintén nem tudunk Konfuciusz Intézetben dolgozó igazgatókat, tanárokat vagy éppen személyzetet érintő tömeges kémkedési incidensekről, a sajtó befolyása azonban így is éppen elegendő kárt okoz a Hanban számára. Talán emiatt is koncentrált a Konfuciusz Intézetek 2019. decemberi konferenciája kimondottan csak a nyelvoktatásra (szemben a ko-

⁴⁴ Rogin 2018, <https://www.washingtonpost.com/news/josh-rogin/wp/2018/08/14/pentagon-barred-from-funding-confucius-institutes-on-american-campuses/>, utolsó megtekintés: 2020.01.12.

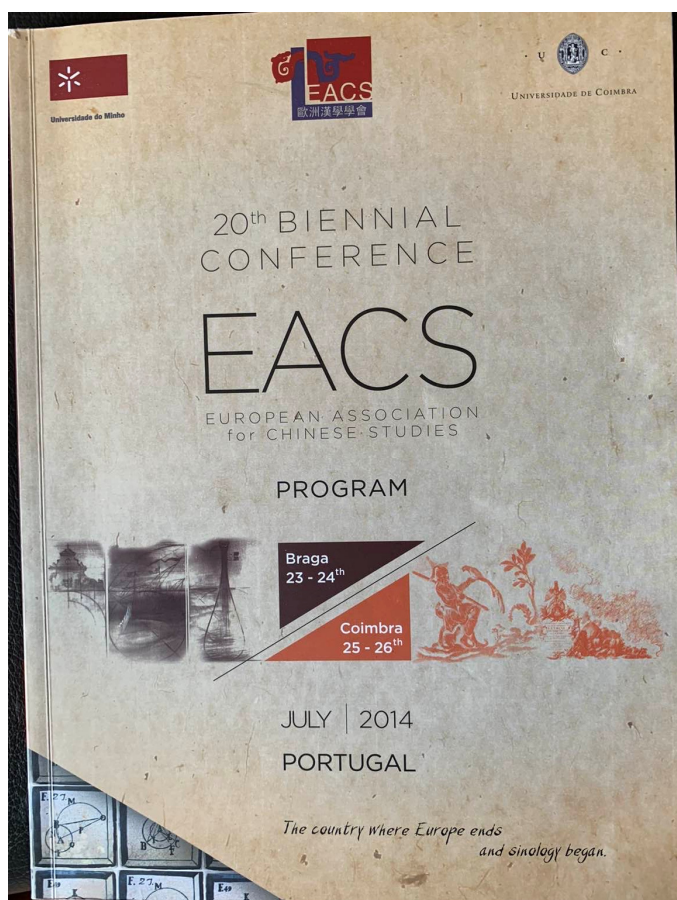
⁴⁵ Gunia 2019, <https://time.com/5540703/senate-report-confucius-institute-us-universities-chinese/>, utolsó megtekintés: 2020. 01.12.

⁴⁶ „About Confucius Institute/Classroom”.

⁴⁷ Például a 2019-es changshai Konfuciusz Intézetek Konferenciájára egyetemenként csak két fő mehetett, a konferencián nem voltak kávészünetek stb.

rábbi konferenciákkal, amelyeken a nyelvoktatásról és a kínai kultúra népszerűsítéséről is egyaránt szó esett). Az éves konferenciákat korábban Konfuciusz Intézetek Konferenciájának nevezték (孔子学院大会, *Kongzi Xueyuan Dahui*), 2019-ben azonban Nemzetközi Kínai Nyelvoktatási Konferencia (国际汉语教育大会, *Guoji Hanyu Jiaoyu Dahui*) néven szervezték meg.

Az csak a jövőben derül ki, hogy Kína *soft power* építő törekvéseinek és ezen belül a Konfuciusz Intézeteknek a története a továbbiakban mennyire lesz sikeres, továbbá, hogy mekkora változtatásokra lesz szüksége a Hanbannak ahhoz, hogy eloszlassa azokat a kételyeket, amelyek nehezítik a tevékenységét.

1. kép. A 2014-es bragai EACS konferencia brosúrájának borítója
(Fotó: Prof. Dr. Hamar Imre, 2020. január 10.)

2. kép. A 2014-es bragai EACS konferencia brosúrájának a szponzorokat tartalmazó oldala
(Fotó: Prof. Dr. Hamar Imre, 2020. január 10.)

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- „About Confucius Institute/Classroom.” A Hanban honlapja. http://english.hanban.org/node_10971.htm (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- Adamson, Bob – Wang Danping 2015. „War and Peace: Perceptions of Confucius Institutes in China and USA.” *The Asia-Pacific Education Researcher* 24/1: 225–234. <https://doi.org/10.1007/s40299-014-0174-5>
- Alliance Française Magyarország honlapja. <http://af.org.hu/?lang=hu> (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- „Background”. A Chiang Ching-kuo Alapítvány honlapja. <http://www.cckf.org/en/about/background> (utolsó letöltés: 2020.01.12.)
- British Council Magyarország honlapja. <https://www.britishcouncil.hu> (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- „A Cervantes Intézet bemutatása.” A Budapesti Cervantes Intézet honlapja. https://budapest.cervantes.es/hu/magunkrol_spanyol.htm (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- „Constitution and By-Laws of the Confucius Institutes.” A Hanban honlapja. http://english.hanban.org/node_7880.htm (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- „Direcciones de contacto.” Az Instituto Cervantes honlapja. https://www.cervantes.es/sobre_instituto_cervantes/direcciones_contacto/sedes_mundo.htm (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- „Guide for Confucius Institute Deans.” A Hanban honlapja. http://english.hanban.org/node_7877.htm (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- Gunia, Amy 2019. „A Senate Report Has Slammed the Chinese Learning Centers Operating at Over 100 U.S. Universities.” *Time*, február 28. URL: <https://time.com/5540703/senate-report-confucius-institute-us-universities-chinese/> (utolsó letöltés: 2020.01.12.)
- A Hanban honlapja. <http://english.hanban.org> (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- „History of the Goethe-Institute.” A Goethe Intézet honlapja: <https://www.goethe.de/en/uun/org/ges.html> (utolsó letöltés: 2020.01.12.)
- „Iran jails two, including UK dual national, for spying for Israel.” 2019. *Aljazeera*, augusztus 27. <https://www.aljazeera.com/news/2019/08/iran-court-upholds-british-council-employee-10-year-jail-term-190827082404755.html> (utolsó letöltés: 2020.01.12.)
- „Iran bans cooperation with British Council, warns of prosecution.” 2019. *Reuters*, november 5. <https://www.reuters.com/article/us-iran-britain-council/iran-bans-cooperation-with-british-council-warns-of-prosecution-idUSKBN1XF1RF> (utolsó letöltés: 2020.01.12.)
- A Kelet- és Közép-európai Tanárképző Központ honlapja. <http://confucius-institutes.eu>, (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- Lahtinen, Anja 2015. „China’s Soft Power: Challenges of Confucianism and Confucius Institutes.” *Journal of Comparative Asian Development* 14/2: 200–226. <https://doi.org/10.1080/15339114.2015.1059055>

- “Leiden University to end agreement with Confucius Institute.” 2019. A Leideni Egyetem honlapja, február 19. URL: <https://www.universiteitleiden.nl/en/news/2019/02/confucius-instituut-en> (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- Li Shuai – Tucker, Richard 2013. „A Survey of the Confucius Institutes: Opportunities and Challenges in Promoting Chinese Language and Culture Education.” *Journal of the Chinese Language Teachers Association* 48/1: 29–53.
- „Locations.” A Goethe Intézet honlapja. <https://www.goethe.de/en/wwt.html> (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- „Magyar nyelvű kínai tankönyveink.” Az ELTE Konfuciusz Intézet honlapja. <http://www.konfuciuszintezet.hu/index.php?menu=oktatas&almenu=tankonyvek> (utolsó letöltés: 2020.04.11.)
- „Megjelent a Kínai–Magyar Nagyszótár!” 2019. Az ELTE Konfuciusz Intézet honlapja, október 16. <http://www.konfuciuszintezet.hu/index.php?menu=hirek&almenu=107> (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- „Nemzetbiztonsági fenyegetésnek minősítették a brüsszeli Konfuciusz Intézet igazgatóját.” 2019. *Index.hu*, október 30. https://index.hu/kulfold/2019/10/30/konfuciusz_intezet_brusszel_kitiltas_kemkedes/ (utolsó letöltés: 2020.01.11.)
- Nye, Joseph S. Jr. 1990. *Bound to lead: The changing nature of American power*, New York: Basic Books.
- Nye, Joseph S. Jr. 2004. *Soft Power: The means to success in world politics*, New York: PublicAffairs.
- Rogin, Josh 2018. „Pentagon barred from funding Confucius Institutes on American campuses.” *The Washington Post online*, augusztus 14. <https://www.washingtonpost.com/news/josh-rogin/wp/2018/08/14/pentagon-barred-from-funding-confucius-institutes-on-american-campuses/> (utolsó letöltés: 2020.01.12.)
- Salát Gergely 2010. „Kína puha ereje.” *Kommentár* 6: 100–113.
- Selmier, Travis W. 2016. „Why the English speaking world needs Confucius Institutes.” *International Communication of Chinese Culture* 3/2: 261–274. <https://doi.org/10.1007/s40636-015-0045-7>